

արժանայն զապաշխարանսն ցուցցեն խոնարհութեամբ, եւ զայլին ի վասից զբժշկութեան եւ զիսափանածոյն հաստուցեն, եւ յանբժշկելեաց զուգանս, (Ա, գլ. ԺԴ):

Ի վերջը այն հանգամանքը, որ նոյն իսկ ստրուկները, սերնս բառի նեղ իմաստով վերցրած, որոնք անշուշտ ց սոյմիւն ունեին չն Հայաստանում շնչականների կից, օգտառմ էին որոշ իրաւունքներով ո պաշտպանութիւնով տերերի կամայականութիւնների դէմ, եւ առաւել հիմք է տալիս եղանականնելու, որ շնչականները, որոնց սոյիւլ-տնտեսական վիճակը ստրուկների հետ համեմատած անկասկած բարձր էր, անպայման օժտուած էին իրենց անձնական պաշտպանութեան համար այդ տեսակ իրաւական միջոցներով:

Աւերմեմ դատաստանագրքի դրական իրաւունքը իւր հովանաւորութեան ներքը է առանում շնչականներին եւ որոշ չափով ճանաչում է նրանց իրաւանց անձի նշանակութիւնը:

(Հոգուանուելիք):

Խ. ՍԱՄՈՒԻԼԵՑՅԱՆ

ԼԵԶՈՒԻ ԱՐՄՆԱԿԱՆ

ՀԵՅՏԻԵՆԻ ՀԵՄ ՅՈՒՆԴԻՆԻ ԹԻՒԻՆ ՐԸ

Չեմ յիշեր երբեք որ հայերէն դիրք մը առած ըլլամ ձեռքս եւ առաջն էջն սկսեալ այնչափ նողիանք ու գարշանք զգացած ըլլամ, որչափ այս վերջընը ունեցայ՝ “Արօր, անուամբ՝ յիշրուտն հայերէնն գրուած ամսագիր մը ձեռք առած ասենս Յիշրուտն հայերէն ընինք, սրտաբեկ տեսնելով որ այս հայերէնը կը պաշտպանուի զր. Ստ. Մալիսանանի պէս ուսումնականի մը կողմանէ:

Առաջին կողմն վրայ եւ մը տեսայ, “օ, սիալաշատ ամսագիր մըն ալ, ըսի. բայց սիալած եմ եղեր, որովհետեւ շատ ետքը՝ “որիմայի դուռնենա, բառն եկա, զիս համուզելու որ հոս — յանդուան յնունդունին մը կայ:

Մինչեւ հոս պիտի հասնէ եղեր յանդուան, որ թշնամւն չըրածը մենք մեր ձեռքքով պիտի կառալենք եղեր: Մենք պիտի ջնջենք եղեր հայերէնի հաստատուն ուղարգութիւնն եւ Ն.Բ. մեր “համոզման հակառակ, եւ իրապես “յանք շնելու ատեն, աչք հանելով,

Պիտի չշանամ ես ցոյց տալ այս այլանդակ ու տփտական գրութեան սխալ հետեւութիւններն, որովհետեւ երբ երկու յառաջադիրներ սխալ եւ, ըստ է յառաջադիրներու մէջ սովորութիւն կայ: Կ'արժէ սովորուներու հետ զիտականորէն խօսիլ: Կ'արժէ թագալօր, լավ և լորպա, բայ գրոշներու հետ վիճաբանութեան մննել: Զան է տեսութիւն, եւ այս տեսութեան ընդունելին կամ անդունելի ըլլալուն վրայ վիճել, եւ զան է յանձնահանութեամբ, այսու որէն յանձնական կոչուածը: Իրը հաստատեալ որէնք ընդունիլ եւ գործականի մերձեցնել, վանդապարութիւններ գործելով՝ դարաւոր ուղարգութեան մը գետ:

Ո՞ն է այս ուղարգութիւնը: Այս եւ ո՞ւղարգութիւնը: Այնպիսի կէտ մըն է այս, որոն դէմ ստուգի ամենէն քիշ կը սայթաքի ոչ թէ գրողը, ոչ թէ գիտականը, ոչ թէ հայերէնագէտը, այլ նոյն իսկ գպրոցական մը, եթէ մէկ անդամ մէկուի իրեն այս ուղարգութեան հանոնք. եւ այսպիսի ուղարգական հաստատուն կանոնի մը դէմ մեղանելըվ՝ աղաս գուռ կը բացուի “ուշու ուշու ընելու”: Եւ ինչու այս որպէս զի հայերէն ուղարգութիւնը պարզի, դիրանայ: Ընորհակալ ենք այնպիսի հայերէնին, որ փոխանակ հայերէն սորվելու, հայերէնն աղճատելու եւ խառնակելու կը ճգնի: Թող կոտրէ գրիչը եւ առու ըրիչը, ինչպէս կը մաղթենք որ ընէ “Արօրն, ալ. փոխանակ հայերէն լիզուի եւ դրականութեան մէջ ծամածուռ փոսեր բանալու, երթայ խոպանացեալ եւ անմշակ հողերու զրայ նախ ակս բանալ սորվի: Ապա թէ ոչ կը մաղթեմ որ երկորդ թիւը հրապարակ ելլելու ատեն “Արօրնն, խոփը ջարդուի, որ գոնէ կրիսն վնասուելէ աղաս ըլլայ հայ լեզուն: Եպիս գոշեմ հայ լոնթերցողներու հանձն off! եւ ոչ ձեռք առնուք այսպիսի շնչական ուղարգութեամբ հրատարակութիւն մը, որովհետեւ խնդիր չկայ: արեւմտեան կամ արեւելքան լեզուաւ խմբագրուած ըլլալուն վրայ, այլ մը աւելուական հայերէնի մէջ վանդալութիւններ պիտի ներմուծէ: Վտանգին նախատես ըլլալու է, քանի որ այս այլանդակ ուղարգութեան ձեռնարկուները չկրցան ըլլալ:

Գիտեմ, շատերը “Արօրի”, ձգած կորդերու վրայ պիտի ծիծաղն, եւ թերեւս զմեզ ալ մեղադիրն, թէ ինչու կարեւորութիւն տուինք՝ այսակն իսկ գրելու, բայց, բայց, — հոս է որ

կման կմանց պիտի
աղքէ այս կերպ աւզգագրութիւնն, եւ ոմանք
դիտնալով, իսկ շատերը չգիտնալով՝ պիտի ձեռ-
սամատոյց ըլլան՝ ինեց հայերէնն այսպիսի տղմա-
լց փառով իրամասելու:

Շատ մը սիսալպիր բառեր այսպէս ծնունդ
առին. անցողակի բան մը կարծուեցար ի սկզբան
անդ, մուտ գտաւ, եւ այլ եւս չես կրնար արմա-
տակիլ ընել: որովհետեւ շատերն այնպէս հա-
մոզուած եւ այնպէս սորված են. օրինակ՝ բողժիլ
որ կը շփոթուի բնիկի հետ, ոչ թէ միայն
բառագիրներու մէջ մուտ գտած է, այլ նաև՝
հայերէնն նկատմամբ նորեկ եւ համբակ չկարծ-
ուղներուն գրութիւններուն մէջ իսկ: — — —
Փակել կ'ուզեմ այս կարճ յօդուածս, բայց
անհնարին է, որովհետեւ կը տեսնեմ որ լուրջ
մոքեր ալ այլեւայլ առիթներով (թէ հրատա-
րակականի առթիւ եւ թէ նոյն իսկ այս՝ “Արօրին”,
մէջ) կը յայսնեն իրենց աժգոհութիւնը: Հարկ
է յիշեցնել այս՝ “Արօրին”, մաճակալներուն, որ
եթէ այս վի եւ անդրէն հանէք այն սիսալ
հետեւութիւնը (թէ հայերէն լեզուի մէջ գտնու-
ած բոլոր բառերուն ալ մերձեցիլու է այս
կանոնը, այն ատեն՝ “քար քարի վրայ չի մնար
Արհանձնաք այս ծանր քայլին հետեւութիւններն
եթէ կան ու կոլը, հազիր ու հազզվը չէք
կրնար իրարէ զանազանել, ինչպէս պիտի զա-
նազանէք Յարկն, Յարդն, Հարկն, Հարք, Չ, Ճ,
Ճ, Վ, Ճ, Վ, Ի, Վ, Դ, Բ, Վ, Վ, Ե, Ինչ կամ որ
ծոխութեամբ, դուք որ գրեր էք խորդուշ,
պիտի արգելէք ոդիւ մը, որ չգրէ ոսկինու,
բատկրու, եւ չեմ գիտեր ինչ ուրիշ այլան-
դակ ձեւեր:

Վիճաբառութիւնները թող ամինփուխն
բայերու խոնարհման վրայ, “գտնուի՛ թէ գտնուի,
գտնվի՛, բառերու հոլովման վրայ, “թուի՛ թէ
թիւ, թվի՛, եւն, բայց ոչ՝ “անշարժ կալուածք”
դարձած գարարու բառերու վրայ, վասն զի յա-
սալ եկած շփոթութենէն պիտի կարենայ իւրա-
քանչիւր ոք ըստել. “Ասա արկեր գդազիւ զիրկու,
բայց թէ ժողովել կարիցես մեծ զարմանք իցեն, (Բուզ. 193):

Նրկու գրաւոր լեզուներու իրարու մեր-
ձեցման կողմանկից՝ գոնէ ուրախ ենիք որ, եր-
կուքն իրարէ բաժնորդ լեզուին բառագանձը
չէր, այլ կերպականը այսինքն արտաքին փոփո-
խութիւնը: բայց արդ ահա բառագանձն ալ
ձեռք կը մտուի: Եւ եթէ այս ագիտակն ուղղա-
գրութիւնն որով ձեռագիրներու ասկ գրուած
յիշատակարաններու աղջատ սիսալներու իսկ

փափառող կը հանդիսանան այս “մաճակալները”,
հետեւողներ գոնէ, այն ատեն ոչ թէ եսպէ-
րանտո, ոչ թէ վղապիկ մը պիտի ենք հրա-
պարակ, այլ խառնաճայն բառելնական աղմկա-
քանութիւն մը, որ լեզու կոյուելու բնաւ պատ-
ճառա մը պիտի չունենայ: Եւ այն ատեն ամե-
նայետին բուշման կամ խափչիկն իսկ իրաւունք
պիտի ունենայ պարծելու, թէ գոնէ իր հարց
լեզուին բառագանձերն այսպէս անորէն կերպով
աղարտած ու խաթարած չէ ան:

Բայց զցուեիլ է թնձի ասկէ աւելի խօսիլ՝
այսպիսի խակ ու ձամարտակ փորձի մը վրայ:

4. Գ. ՄԴՆՆՎՈՐԾՈՅՑ

ԱՆԱՑ ԳՈՒԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Գ. ԱՊՏԱ

ԱԲՍ ԳՈՒԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ: (Հումանուածունելու)

Գ.

ԳԱԲ = խաւարծիլ. թթու եւ վայրի է:

ԳԱԳԳԱԾ = ան որ անդադար կը խօսի
քննադատելով եւ դժգոհնելով: Բայց եւ ԳԱԴ-
ԳԱՑԵԼ: “Գլխոս գագգայ է: Ի՞ն թու թոշնոյն
(գուգգուն) նմանութեամբ ըստուծ է:

ԳԱԸ-ՓՈՐԹ = շատակեր եւ լավովու (հնչ-
պէս գլյու): Գալ-աղիք բարդին նման է:

ԳԱԶ = օւս: “Գահերը լա(շ)են, “Գա-
հերը կու մինչ, Այս նահնականի իմաստէն
ծագած են գահ մատին “բարձրութիւնն, “ա-
թոռ, եւ պատիւն, առումները, դասական
հայերէնը մեզ չէ աւանդած բառին սկզբնական
նշանակութիւնը:

ԳԱՂՑԸՆԱԿ = գաղտուն, ֆր. fontanelle.
(Ասիկա օրինակ մէկ այն ընտափ եւ հարկաւոր
բառերուն որոկ մուտ գտած չեն մեր գասական
նմանեագրութեան մէջ:)

ԳՃԸԸԼ = հողէ փարչերու տեսակ մը որ
նուրի պարանոց մ՛ունի եւ ջարը վազած ատեն
“ԳՃԸԸԼ, ձայնը կ'արձակէ:

ԳԱՆԳԸՆԱԿ = այսինքն գան-գան-իլ. ծե-
ծուելով եւ ատին անդին իյնալով ողորկ ու
թարմ երեւղթը կորսնցնել. Անծորի, տանձի
նման միրերու վրայ կ'ըսուի:

ԳԱՐԵՆ = փռը գարիի մեծութեամբ եւ
նմանութեամբ ուուցքը որ աշքի կուպերուն
վրայ կ'ըսոյ: Ֆր. Orgueil.